

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

„Затверджено”
Перший проректор

професор _____ Гладкий І.П.
„___” _____ 2013 р.

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

з дисципліни “Нейронні мережі в управлінні транспортними засобами ”
(за вимогами кредитно-модульної системи навчання)

Галузь знань 0507 – Електротехніка та електромеханіка
Спеціальність – 8.0507002. Електричні системи і комплекси транспортних
засобів

Харків 2013

Робоча навчальна програма з дисципліни „Нейронні мережі в управлінні транспортними засобами ” складена на підставі ОПІ в галузі знань 0507-“Електротехніка та електромеханіка” за спеціальністю 8.0507002 “ Електричні системи і комплекси транспортних засобів”.

Робочу навчальну програму з дисципліни „ Нейронні мережі в управлінні транспортними засобами ” склала

Зав. каф. прикладної математики

Тропіна А.А.

Рецензент:

Зав. кафедри автомобільної електроніки

професор, д.т.н. _____ О.В. Бажинов

Робоча навчальна програма розглянута та затверджена на засіданні кафедри прикладної математики

протокол № _____ від “ _____ ” _____ 2013 р.

Зав. кафедри
проф.

Тропіна А.А.

Схвалено Радою (методичною комісією) факультету МТЗ протокол № _____ від “ _____ ” _____ 2013 р.

Голова ради (комісії)

професор _____ Левтеров А.І.

«УЗГОДЖЕНО:

Зав. випускаючої кафедри

Автомобільної електроніки

проф. _____ Бажинов О.В.

“ _____ ” _____ 2013р.

1. Опис навчальної дисципліни
«Нейронні мережі в управлінні транспортними засобами»
(система змістових модулів)

Характеристика обсягів підготовки	Характеристика лекційного потоку	Характеристика навчального процесу
Загальний обсяг – 2 кредити Усього годин – 72 год.	Галузь знань 0507- “Електротехніка та електромеханіка”, спеціальність 8.0507002 “Електричні системи і комплекси транспортних засобів”.	Навчальний курс – нормативний Рік підготовки – 5 Семестр навчання – 9
Усього блоків змістових модулів – 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень – „магістр”.	
блок змістових модулів від 13 до 20 годин.	Кількість навчальних груп в потоці – 1	Кількість лекційних годин – 18
	Лектор, відповідальний за курс – Проф. Тропіна Альбіна Альбертівна	Лабораторних занять – 18
		Самостійна робота, годин - 36
		Індивідуальна робота (консультацій), годин – 2
Усього аудиторних годин на тиждень - 2 (лекцій – 1 год., практичних занять –1 год.)		Модульний контроль (види контролю: усне опитування, письмова контрольна робота, типові розрахунки).
		Підсумковий контроль (інтегрований іспит)

2. Мета та завдання

Навчальна дисципліна “Нейронні мережі в управлінні транспортними засобами” відноситься до циклу математичної, природничо – наукової підготовки фахівців в галузі знань 0507-“Електротехніка та електромеханіка” спеціальності 8.0507002 “Електричні системи і комплекси транспортних засобів”.

Предметом навчальної дисципліни є основи сучасної теорії нейронних мереж.

Метою навчальної дисципліни є фундаментальна підготовка фахівців в області електротехніки та електромеханіки, спроможних розв’язувати комплекс професійних задач.

Відповідно до мети **задачами** навчальної дисципліни є формування логічного та алгоритмічного мислення, сукупності знань з основ математичного апарату та вмінь і навичок з застосувань їх в професійній діяльності.

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

ЗНАТИ фундаментальні положення нейронних мереж, а саме:

- головні поняття біологічних та штучних нейронних мереж
- головні теорії навчання нейронних мереж
- схеми застосування нейронних мереж в системах керування транспортними засобами

ВМІТИ:

розв’язувати задачі теоретичного та прикладного характеру із застосуванням фундаментальних положень теорії нейронних мереж

-

МАТИ УЯВЛЕННЯ про застосування теорії нейронних мереж для побудови математичних моделей інженерних задач та їх дослідження.

Для підготовки фахівців на **рівні знань** у програмі навчальної дисципліни передбачений цикл лекцій у сполученні із самостійною роботою студентів.

Формування у фахівців рівня **вмінь та навичок** здійснюється з опорою на отримані теоретичні знання, шляхом проведення циклу практичних занять з основних тем дисципліни та в ході самостійної роботи студентів. Важливим елементом самостійної роботи є виконання студентами **індивідуальних** завдань за темами дисципліни.

Рівень уявлень досягається в процесі самостійної роботи студентів під керівництвом викладача.

Поточний контроль знань навчального матеріалу виконується під час аудиторних занять (перевірка домашніх завдань, опитування, контрольні роботи), а також під час прийому індивідуальних завдань на самостійну роботу. Модульний контроль здійснюється у формі виконання студентом модульної контрольної роботи або модульного тестування.

Підсумковий контроль

Підсумковий контроль здійснюється у формі інтегрованого іспиту, або за результатами оцінювання усіх залікових модулів, після засвоєння студентом навчального матеріалу. Отримав позитивні модульні оцінки рівня знань підсумкова оцінка знаходиться як середньозважена усіх модулів.

3. Зміст навчальної програми

Вступ.

Предмет, ціль, задачі та структура дисципліни. Роль і місце математики в розв'язуванні інженерних задач. Організація самостійної роботи студентів. Критерії оцінки знань.

Блок змістових модулів № 1. - Головні поняття, властивості та моделі нейронних мереж

Змістовий модуль 1. Вступ до теорії нейронних мереж

Введення в теорію нейронних мереж. Поняття про нейрони. Структура біологічного нейрона, поняття про синаптичне порушення й гальмування. Нейронні мережі та їх властивості. Переваги нейронних мереж. Моделі, що описують функціонування нейрона. Основні елементи моделі нейрона. Активізаційна функція нейрона. Моделі нейрона на базі одиничних, граничних і сигмоїдальних функцій. Стохастична модель нейрона.

Змістовий модуль № 2. – СРС.

Зміст СРС визначається тестовими завданнями, які відносяться до відповідного блока змістовних модулів та повідомляється студентам не пізніше 3 діб до тестування.

Заліковий модуль № 1.

1. Головні елементи моделі нейрону.
2. Обчислення вихідного сигналу нейрону.
3. Обчислення похідних сигмоїдальних функцій.

Блок змістових модулів № 2. Теорія графів та представлення знань в теорії нейронних мереж.

Змістовий модуль 3. Представлення нейронних мереж за допомогою графів. Спеціальні види нейронів.

Теорія графів. Правила проходження сигналів по різним частинам графів. Частково повні та повні графи нейронних мереж. Зворотний зв'язок. Схема мережі Хопфілда. Спеціальні види нейронів: квадратичний нейрон, нейрон Фукушими, нейрон Хопфілда. Динамічні нейрони та їх відмінності від статичних нейронів. Нейрон Гроссберга та нейронні фільтри.

Змістовий модуль 4. Представлення знань в теорії нейронних мереж

Головні правила представлення знань в теорії нейронних мереж. Критерій Неймана-Пірсона. Спеціальні процедури упровадження інформації в структуру нейронної мережі. Впровадження інваріантів в структуру нейронної мережі. Приклади.

Змістовий модуль № 5. – СРС.

Зміст СРС визначається тестовими завданнями, які відносяться до відповідного блока змістовних модулів та повідомляється студентам не пізніше 3 діб до тестування.

Заліковий модуль № 2.

1. Основні елементи теорії графів.
2. Схеми впровадження інформації в структуру нейронних мереж.
3. Моделювання впровадження інваріантів в нейронні мережі.
4. Поняття про квадратичний нейрон. Узагальнений нейрон.
5. Поняття про нейрон Фукушими.
6. Поняття про нейрон Хопфілда.

Блок змістових модулів № 3. Засоби навчання нейронних мереж Змістовий модуль 6. Головні теорії навчання нейронних мереж

Навчання штучних нейронних мереж. Основні парадигми навчання: навчання із вчителем і навчання без вчителя. Навчання, засноване на корекції помилки. Дельта-правило для синаптичних ваг нейрона. Теорії навчання нейронних мереж на основі нейробіологічних принципів та статистичної механіки. Навчання штучних нейронних мереж на основі пам'яті й навчання Хебба. Конку rentне навчання й навчання Больцмана.

Змістовий модуль № 7. – СРС.

Зміст СРС визначається тестовими завданнями, які відносяться до відповідного блока змістовних модулів та повідомляється студентам не пізніше 3 діб до тестування.

Заліковий модуль № 3.

1. Алгоритм навчання нейронних мереж на основі методу корекції помилки.
2. Алгоритми навчання нейронних мереж на основі пам'яті та навчання Хебба.
3. Алгоритм конкурентного навчання нейронних мереж та навчання Больцмана.

Блок змістових модулів № 4. Персептрон, його головні функції та навчання. Приклади застосування нейронних мереж.

Змістовий модуль 8. Одношаровий персептрон

Поняття про персептрон Розенблатта. Теорема о збіжності персептрона. Основні функції персептрона. Алгоритм навчання персептрона.

Змістовий модуль 9. Методи безумовної оптимізації.

Метод Ньютона. Метод Гаусса-Ньютона. Метод найменших квадратів. Функція вартості.

Змістовий модуль 10. Апроксимація функцій та розв’язок задачі розпізнавання образів за допомогою нейронних мереж.

Процедури обробки інформації. Ряди Фур’є. Поліноміальна апроксимація одномірної та двохвимірної функції. Нейронні мережі, що реалізують поліноміальну апроксимацію. Нейромережа Фур’є. Задача розпізнавання образів за допомогою нейронних мереж.

Змістовий модуль № 11. – СРС.

Зміст СРС визначається тестовими завданнями, які відносяться до відповідного блока змістовних модулів та повідомляється студентам не пізніше 3 днів до тестування.

Заліковий модуль № 4.

1. Моделювання навчання перцептрону за допомогою методу корекції помилки.
2. Алгоритм методу найскорішого спуску.
3. Алгоритм методу Ньютона.
4. Алгоритм методу Гаусса-Ньютона.
5. Апроксимація одномірної та двохвимірної функції за допомогою нейронних мереж.
6. Алгоритм задачі розпізнавання образів за допомогою нейронних мереж.

1. Розподіл тем занять (за годинами та кредитами)

Номер змістового модуля та назва		Загалом на		Лекції	Практичні заняття	СРС
		год.	кред.	год	Год	Год
1	Вступ до теорії нейронних мереж	6	0,167	2	2	2
2	СРС	4	0,111			4
3	Представлення нейронних мереж за допомогою графів. Спеціальні види нейронів.	8	0,222	2	2	4
4	Представлення знань в теорії нейронних мереж	6	0,167	2	2	2
5	СРС	4	0,111			4
6	Головні теорії навчання нейрон-	12	0,333	4	4	4

	них мереж					
7	СРС	4	0,111			4
8	Одношаровий персептрон	6	0,333	2	2	2
9	Методи безумовної оптимізації	6	0,167	2	2	2
10	Апроксимація функцій та розв'язок задачі розпізнавання образів за допомогою нейронних мереж.	12	0,333	4	4	4
11	СРС	4	0,111			4
	Загалом	72	2,0	18	18	36

5. Система оцінювання навчання (залікові модулі)

№	Зміст навчального матеріалу	Кількість годин	Обсяг навчального матеріалу (кредитів)	Форма контролю
1	2	3	4	5
1	Перший заліковий модуль по змістовим модулям 1, 2.	10	0,277	Співбесіда, усне опитування, письмова контрольна робота, тестування
2	Другий заліковий модуль по змістовим модулям 3, 4,5	18	0,5	Співбесіда, усне опитування, письмова контрольна робота, тестування
3	Третій заліковий модуль по змістовим модулям 6,7.	16	0,444	Співбесіда, усне опитування, письмова контрольна робота, тестування
4	Четвертий заліковий модуль по змістовим модулям 8, 9,10,11	28	0,777	Співбесіда, усне опитування, письмова контрольна робота, тестування

**6. Індивідуальне навчально-розрахункове завдання
(за окремим планом)**

7. Види, форми та методи навчання (лекції, практичні заняття, консультації, самостійна робота)

Тематика практичних занять

№ п/п	Змістовий модуль	Тема практичних занять	Години	Література
Блок змістовних модулів 1. Головні поняття, властивості та моделі нейронних мереж				
1	1	Основні елементи моделі нейрона. Активізаційна функція нейрона. Моделі нейрона на базі одиничних, граничних і сигмоїдальних функцій. Похідні активізаційних функцій.	2	1-9
Блок змістовних модулів 2. Теорія графів та представлення знань в теорії нейронних мереж				
2	3	Частково повні та повні графи нейронних мереж. Зворотний зв'язок в нейронних мережах. Процедури упровадження інформації в структуру нейронної мережі. Графи квадратичного нейрона, нейрона Фукушими та нейрона Хопфілда. Види динамічних нейронів та нейронні фільтри.	4	1-9
Блок змістовних модулів 3. Засоби навчання нейронних мереж				
3	5	Навчання, засноване на корекції помилки та навчання Хебба. Алгоритми конкурентного навчання та навчання Больцмана.	4	1-9

Блок змістовних модулів 4. Персептрон, його головні функції та навчання. Приклади застосування нейронних мереж.				
4	6	Алгоритм навчання персептрона. Алгоритми методу Ньютона, методу Гаусса-Ньютона та методу найменших квадратів.	4	1-9
5	10	Приклади нейронних мереж, що реалізують поліноміальну апроксимацію. Апроксимація функцій за допомогою нейромережі Фур'є.	4	1-9

8. Система оцінки знань студентів і шкала оцінок*

Оцінка в балах	Оцінка за нац. шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Критерії
90-100	Відмінно	A	"Відмінно" - теоретичний зміст курсу освоєний цілком , без прогалин, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, усі передбачені програмою навчання навчальні завдання виконані , якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до максимального .
80-89	Добре	B	"Дуже добре" - теоретичний зміст курсу освоєний цілком , без прогалин, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі передбачені програмою навчання навчальні завдання виконані , якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального .
75-79		C	"Добре" - теоретичний зміст курсу освоєний цілком , без прогалин, деякі практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані недостатньо , усі передбачені програмою навчання навчальні завдання виконані якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилкам
67-74	Задовільно	D	"Задовільно" - теоретичний зміст курсу освоєний частково , але прогалини не носять істотного характеру, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконано , деякі з виконаних завдань, можливо, містять помилки .
60-66		E	"Посередньо" - теоретичний зміст курсу освоєний частково , деякі практичні навички роботи не сформовані , багато передбачені програмою навчання навчальні завдання не виконані , або якість виконання

35-59	Незадовільно	FX	"Умовно незадовільно" - теоретичний зміст курс освоєний частково , необхідні практичні навички" роботи не сформовані, більшість передбачених програм навчання навчальних завдань не виконано , або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального ; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання)
1-34		F	"Безумовно незадовільно" - теоретичний зміст курсу не освоєно , необхідні практичні навички роботи не сформовані , усі виконані навчальні завдання містять грубі помилки , додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до якого-небудь значимого підвищення якості виконання навчальних завдань (з обов'язковим повторним курсом).

*Примітка. Підсумкова оцінка знань з навчальної дисципліни визначається як середньозважена результатів засвоєння окремих залікових модулів в інтервалі (1... 100) балів. Розрахунок здійснюється за формулою

$$B_{\text{д}} = \alpha_1 \cdot B_1 + \alpha_2 \cdot B_2 + \dots + \alpha_n \cdot B_n,$$

де B_i – кількість балів за рівень знань студента i -го залікового модуля;
 α_i - коефіцієнт вагомості кожного залікового модуля.

Підсумкова оцінка трудовитрат студента за освоєння змісту навчальної дисципліни $K_{\text{д}}$ визначається як арифметична сума кредитів за всіма заліковими модулями, що засвоєні (K_i):

$$K_{\text{д}} = \sum_{i=1}^N K_i ,$$

де $i = 1 \dots N$ - кількість залікових модулів;

K_i - трудовитрати (в кредитах) на засвоєння залікового модуля.

9. Методичне забезпечення.

Методичні розробки кафедри.

10. Рекомендована література

1. Хайкин С. Нейронные сети: полный курс, 2-е издание. – М.: Изд-во “Вильямс”. – 2006. – 1104 с.
2. Рутковская Д., Пилинський М., Рутковский Л. Нейронные сети, генетические алгоритмы и нечеткие системы. М.: Изд-во “Горячая линия-Телеком”. – 2006. – 384 с.

3. Комашинский В.И., Смирнов Д.А. Нейронные сети и их применение в системах управления и связи. М.: Горячая линия-Телеком. – 2003. – 94 с.
4. Галушкин А.И. Нейронные сети: основы теории. - М.: Горячая линия - Телеком, 2010.
5. Дж. Ту, Р. Гонзалес. Принципы распознавания образов. – М.: Мир, 1978.
6. Ф.Розенблатт. Принципы нейродинамики : перцептроны и теория механизмов мозга. - М.: Мир, 1965.
7. Е.В. Бодянский, О.Г.Руденко. Искусственные нейронные сети: архитектуры, обучение, применения. – Харьков, 2004.

Додаткова література з дисципліни:

8. Блум Ф., Лейзерсон А., Хофстедтер Л. Мозг, разум и поведение. М.: Мир. – 1988. – 352 с.
9. Горбань А.Н. Обучение нейронных сетей. М.: СП ПараГраф. – 1990. – 152 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.aiportal.ru/downloads/books/neural-networks-full-course-2-edition-by-haykin.html>

Підпис укладача
